

MARIA STRZAŁKOWA
(1908–1975)

aria Strzałkowa z domu Malkiewicz urodziła się 17 marca 1908 r. w Krakowie. Była córką prawnika, dyrektora banku i aktywnego działacza oświatowego, Antoniego Malkiewicza, oraz Wandy, z domu Markiewicz. W rodzinnym Krakowie przeżyła, z wyjątkiem pewnego okresu w dzieciństwie, całe swoje życie, wiążąc się trwale, od czasu własnych studiów na filologii romańskiej, z Uniwersytetem Jagiellońskim. W czasach studenckich mistrzami jej, wobec których zachować miała wierną i wdzięczną pamięć, byli Stanisław Wędkiewicz, a zwłaszcza Władysław Folkierski. Po uzyskaniu magisterium w r. 1931 została asystentką w ówczesnym Seminarium Filologii Romańskiej i już w r. 1935 doktoryzowała się u Folkierskiego na podstawie rozprawy, którą wydano w Krakowie w r. 1936 jako jej pierwszą publikacją książkową, pt. *Na przelomie Średniowiecza i Renesansu. Dwa oblicza Franciszka Rabelais*. Równocześnie pracowała w szkolnictwie średnim; w r. 1935 uzyskała dyplom nauczycielski, zdając państwowy egzamin nauczycielski. W latach 1936–1938 przebywała w Paryżu jako stypendystka rządu francuskiego, przygotowując się do habilitacji.

W okresie okupacji niemieckiej uczestniczyła w tajnym nauczaniu na poziomie szkolnictwa średniego i wyższego i uchroniła część biblioteki filologii romańskiej przed dostaniem się w ręce okupanta. Po wojnie wyszła za mąż za inżyniera Stefana Strzałkę. Gdy Uniwersytet Jagielloński wznowił swą jawną działalność, podjęła ponownie pracę naukową i dydaktyczną w Katedrze Filologii Romańskiej, na stanowisku starszego asystenta, następnie adiunkta i później zastępcy profesora. W r. 1956 uzyskała obowiązujący wówczas stopień kandydata nauk filologicznych na podstawie rozprawy *Saint-Amant, poète du baroque français*, opublikowanej w Toruniu w r. 1955, i została docentem. Tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymała w r. 1972.

Od r. 1961 do 1970 pełniła funkcję kierownika Katedry Filologii Romańskiej, ponownie została dyrektorem Instytutu Filologii Romańskiej w r. 1974. Przez wiele lat kierowała także Zakładem Literatur Romańskich. Poza tym była członkiem polskich i międzynarodowych towarzystw i gremiów naukowych, jak Komisja Filologii Zachodnioeuropejskich PAU, Sekcja Neofilologiczna Komitetu Nauk Filologicznych PAN, Towarzystwo Naukowe KUL, Association Internationale de Littérature Comparée, Association Internationale des Etudes Françaises. Za swoje zasługi została odznaczona w r. 1967 francuskim orderem „*Palmes Académiques*” w stopniu oficerskim, a w r. 1973 Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Przedwczesna śmierć w dniu 7 sierpnia 1975 r., w pełni sił twórczych, przezwyciężała zarówno jej działalność organizacyjno-universytecką i dydaktyczną, jak i aktywność naukową.

Maria Strzałkowa była historykiem literatury o rozległej wiedzy i szerokich zainteresowaniach. W studiach dotyczących samej literatury francuskiej koncentrowała się głównie na twórczości pisarzy XVI i XVII w., od których rozpoczęła swą drogę badawczą, zwłaszcza na zjawisku i pojęciu baroku literackiego, w czasach gdy dopiero zaczynało ono zyskiwać we Francji prawo obywatelstwa. W tym nowatorskim kierunku szła jej — wyrosła jeszcze z przedwojennych studiów w Paryżu,

a wydana w r. 1955 — rozprawa o oryginalnym XVII-wiecznym poecie, jakim był Marc Antoine Saint-Amant, w której analiza jego poglądów literackich i twórczości skłaniała autorkę do rewindykowania dla niego miana poety barokowego raczej niż „romantycznego”, „nieregularnego” itp., jak go niekiedy nazywano. W okresie późniejszym głównym owocem tych zainteresowań stała się praca pt. *Francuska liryka barokowa* (Kraków 1964). Książka ta — jak pisze autorka — „nawiązuje do rewizji wartości literackich, która należy do najważniejszych kierunków krytyki literackiej we Francji w ostatnim pięćdziesięcioleciu” (s. 11). Przybliżyła ona czytelnikom polskim twórczość prawie nieznaną u nas wówczas poetów 2. połowy XVI w., tzw. poetów „płonącej wyspy” (D'Aubigné, Sponde, Chassignet, La Ceppède). Wychodząc od propozycji teoretycznych Jeana Rousseta, autorka przeprowadza w niej szczegółowe tekstowe badania nad metaforą barokową, jej tematyką, strukturą i funkcją. Obszerne, interesująco zestawiane i analizowane cytaty wierszy wprowadzały odbiorcę na nowe obszary poezji, pozwalając autorce ukazać specyfikę barokowego obrazowania i skonstruować opis zjawiska i równocześnie dostarczając materiału dla nowych pomysłów metodologicznych co do sposobu badania „metafory w akcji”. Dotyczy to w szczególności powiązania treści metaforyki ze słownictwem; technika wyrazów powracających traktowana jest jako tworzywo służące dynamicznemu rozrastaniu się metafory. Nadto zamieszczony w aneksie obszerny przegląd studiów nad francuskim barokiem literackim mógł w tym czasie pełnić w Polsce istotną rolę informacyjną. Niejeden raz zresztą zabierała Strzałkowa głos w dyskusji nad skomplikowanym historycznoliterackim zagadnieniem baroku we Francji i w Europie¹.

Równoległe do literatury francuskiej, bardzo wcześnie, bo już w okresie przedwojennym, zaczęła Maria Strzałkowa zwracać swe zainteresowania również ku literaturze hiszpańskiej, idąc w tym za inspiracją Folkierskiego i Wędkiewicza, który ubolewał nad hispanistyką jako „zaniedbaną dziedziną humanistyki”. Śladem Folkierskiego, badaniom swym w tym zakresie nadała w znacznej mierze wymiar porównawczy. Tak więc obok historii literatury romańskich komparatystyka literacka stała się istotnym polem jej naukowej działalności. Na tym właśnie obszarze dostrzegała szanse twórczego wkładu w badania nad literaturą dla polskich neofilologów.

W literaturze hiszpańskiej uwagę jej przyciągał przede wszystkim teatr Złotego Wieku. Wydania kilku arcydzieł dramatu hiszpańskiego w Polsce (*Owczce źródło* Lope de Vega, *Życie snem* Calderona) ukazały się w serii „Biblioteki Narodowej” w jej opracowaniu. Maria Strzałkowa podjęła również szersze zadania popularyzatorskie, publikując podręcznik *Historia literatury hiszpańskiej* (1966, wyd. 2. 1968) oraz opracowując działy literatury hiszpańskiej i portugalskiej do pracy zbiorowej *Dzieje literatur europejskich* pod redakcją Władysława Floryana, która ukazała się już po jej śmierci (t. I, Warszawa 1977).

¹ Por. *Le baroque littéraire est-il un phénomène européen homogène?*, [w:] *Actes du V-ème Congrès de l'A.I.L.C. (Belgrade 1967)*, Amsterdam 1969.

Zainteresowanie Strzałkowej porównawczymi aspektami badań literackich znalazło natomiast wyraz w żywym uczestnictwie w działalności Międzynarodowego Towarzystwa Literatury Porównawczej (reprezentowała Polskę na licznych kongresach Association Internationale de Littérature Comparée oraz Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes) i wydało obfity plon w postaci studiów i artykułów. Ukazywały się one w czasopiśmie i w pracach zbiorowych polskich i zagranicznych oraz dały początek dwu odrębnym tomom: *Studia polsko-hiszpańskie* (Kraków 1960) i *Au carrefour d'inspiration. Etudes de littérature comparée* (Warszawa-Kraków 1975). Znaleźć można w tych pracach bardzo różnorodne odcienie tematyki i metodologii komparatystycznej: przedmiotem badań są kontakty kulturalne między krajami, rola pośredników — podróżników, emigrantów, poułaryzatorów, przekłady i adaptacje, recepcja pisarzy za granicą, obraz jednego kraju w literaturze innego bądź też bezpośrednie źródła, wpływy i powinowactwa literackie. Owe studia z pogranicza, głównie polsko-francuskiego i polsko-hiszpańskiego, mają charakter pionierski; docierają, poprzez żmudne badania biblioteczne i archiwalne, do zapomnianych postaci i nieznanych faktów, a zarazem, proponując inteligentne interpretacje i wyważone hipotezy, rzucają nowe światło na wiele kwestii w dziejach wzajemnych relacji między kulturami Polski i krajów romańskich. Z drugiej strony, na forum międzynarodowym, gdzie Maria Strzałkowa była znana i ceniona, poruszana problematyka mogła przyczynić się do szerzenia wiedzy o naszych rodzimych wartościach kulturowych i o miejscu Polski w kulturze europejskiej.

Studia polsko-hiszpańskie w swej części pierwszej, *Teatr hiszpański w Polsce*, gromadzą bogaty materiał dotyczący recepcji literatury, a w szczególności dramatu hiszpańskiego Złotego Wieku; kreślą „początki nowoczesnej hispanistyki polskiej” w XIX w. w osobie pierwszego, wysoko cenionego przez autorkę iberysty-amatora, Leonarda Rettla; bardzo interesująco usiłują rozwikłać tajemnicę pierwszego, anonimowego przekładu Lope de Vegi z r. 1830; wreszcie, w zbiorczym szkicu *Calderon w Polsce*, ukazują całokształt problematyki recepcyjnej w odniesieniu do wielkiego dramaturga (wypowiedzi krytyków, przekłady i przeróbki, Calderon na scenach polskich, wpływy). Część druga, zatytułowana odwrotnie: *Polska w teatrze hiszpańskim*, przynosi szereg studiów nad motywami polskimi (a nawet szerzej — słowiańskimi) w dramatach Lope de Vegi, Calderona i innych, gdzie nicoczekiwanie odnaleźć można postać Bolesława Śmiałego czy Władysława Warnerńczyka. Subtelna analiza literacka idzie tu w parze z ustalaniem źródeł i atrybucji oraz z oceną wartości zawartych w sztukach informacji o sprawach polskich i kolorytu polskiego u autorów hiszpańskich.

Książka *Au carrefour d'inspiration (U zbiegu natchnień)*, która ukazała się na krótko przed śmiercią autorki, jest owocem podobnego typu badań w odniesieniu do relacji polsko-francuskich w XVIII i XIX w. Warto tu zasygnalizować całościowy przegląd przejawów znajomości i wpływu François Fénelona w Polsce, szkice o postaciach emigrantów-pośredników (Auguste de Lagarde, tłumacz Zo-

fówiki Trembeckiego, i Adam Klewański, przyjaciel Paul-Louis Courriera); studia o charakterze ściśle literaturoznawczym, śledzące obecność reminiscencji z Eugeniusza Sue w jednej z powieści Orzeszkowej oraz genologiczny kontekst *Dam i huzarów* Fredry w teatrze europejskim. Inne prace w tym tomie kontynuują wątek polsko-iberyjski, wśród nich interesujący esej o Hiszpanii w *Popiołach* Zeromskiego, a także, wkraczający już na teren sąsiedniej Portugalii, szkic o Camõesie w Polsce. Wreszcie pojawiają się tu też teksty o nachyleniu teoretyczno-literackim, rozważające, przy zastosowaniu metod komparatystycznych, problematykę związaną z pojęciem wartości w literaturze. Autorka dołącza je — jak to zaznacza we wstępie z właściwym sobie dyskretnym poczuciem humoru — „by nie uchodzić za wroga metod nowoczesnych”.

W istocie jednak w okresie wzrostu znaczenia orientacji teoretyczno-metodologicznej w badaniach nad literaturą pozostała Maria Strzałkowa przede wszystkim jej kompetentnym i wytrawnym historykiem. Wnikliwą lekturę tekstów łączyła z umieszczaniem ich w szerokim, międzynarodowym kontekście dziejów zarówno samej twórczości literackiej, jak i całych narodów oraz ich kultury. Obok imponującej erudycji cechowała ją umiejętność trafnego kojarzenia faktów i wyciągania z nich wniosków, a także ciekawość badawcza, popychająca ku wciąż nowym obszarom penetracji i porównawczych konfrontacji. Wspomniane wyżej i inne jeszcze studia komparatystyczne² wzbogaciły w sposób istotny wiedzę o relacjach kultury polskiej z krajami romańskimi, choć autorka skromnie traktowała je niejednokrotnie tylko jako wstępny rekonesans i materiał dla dalszych poszukiwań w tej dziedzinie, może dla przyszłych syntez, pragnąc dać w tym kierunku impuls i zachętę.

Pisarstwo naukowe i popularyzatorskie Marii Strzałkowej odznacza się przejrzystością, potoczystością i elegancją stylu. Nawet zajmując się mało efektowną problematyką recepcyjną, potrafiła ona zaciekawić czytelnika i wciągnąć go w lekturę. Podobne walory cechowały jej wykłady uniwersyteckie z zakresu historii literatury francuskiej, głównie od XVI do XIX w. Przedmiotem jej wykładów monograficznych byli pisarze tacy, jak Molière, Chateaubriand, Musset, powieściopisarze XIX w. Prowadziła nadto wykłady z literatury powszechnej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach. Kierowała licznymi pracami magisterskimi (około 200) i wypromowała kilkunastu doktorów romanistów. Praca dydaktyczna ze studentami i opieka nad młodą kadrą naukową stanowiły ważną część jej zawodowej działalności. Z wielkim oddaniem i zaangażowaniem — również w ostatnich latach życia, pomimo przeszkód zdrowotnych — troszczyła się o kierowaną przez siebie Katedrę, a potem Instytut Filologii Romańskiej. Jej zasługą było m.in. wznowienie w Uniwersytecie Jagiellońskim po długiej przerwie studiów iberystycznych, co nastąpiło w r. 1975. Niestety, nie mogła już sama przekazać pierwszym studentom nowego kierunku własnej wiedzy o literaturze i kulturze Hiszpanii.

² Por. np. „*Listy portugalskie*” w *świecie ostatnich badań i przekład* Przybyszewskiego, „Kwartalnik Neofilologiczny” XVII, 1970; *Miciński i literatura hiszpańska*, „Kwartalnik Neofilologiczny” XXII, 1975.

Bibliografia

Prace Marii Strzałkowej (książki)

[jako M. Malkiewiczówna] *Na przełomie Średniowiecza i Renesansu. Dwa oblicza Franciszka Rabelais*, Kraków 1936.

Saint-Amant, poète du baroque français, Toruń 1955.

Studia polsko-hiszpańskie, „Zeszyty Naukowe UJ. Rozprawy i Studia” 26, Kraków 1960.

Francuska liryka barokowa, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historycznoliterackie” 7, Kraków 1964.

Historia literatury hiszpańskiej. Zarys, Wrocław 1966, 1968.

Au carrefour d'inspiration. Etudes de littérature comparée, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historycznoliterackie” 31, Kraków 1975.

Wspomnienia pośmiertne

A. Drzewicka, *Maria Strzałkowa*, „Kwartalnik Neofilologiczny” 23, 1976, s. 517–518.

J. Heistein, *Maria Strzałkowa*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich” 19, 1976, s. 118–119.

S. Widlak, *Maria Strzałkowa*, *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1972/73–1974/75*, Warszawa–Kraków 1980, s. 333–335.

Anna Drzewicka